

● نقد و معرفی کتاب

کیان صهیونیستی کثرت‌گرایی^۱ و ابزارهای کنترلی

دکتر کریم محمد حمزه، *الکیان الصهیونی: التعددية و آليات الضبط*، (بغداد: بیت‌الحکمة، ۲۰۰۱)، ۲۰۲ ص.

تهی است. سعی در اطلاع رسانی غلط از سوی اسرائیلی‌ها و انتشار مطالب متناقض از سوی محققان عرب نه تنها از اعتماد به این منابع کاسته است بلکه برخلاً مزبور نیز افزوده است. از این رو تألیف دکتر کریم محمد حمزه که به اهتمام مؤسسه علمی بیت‌الحکمة^۲ بغداد در سال جاری میلادی به زیور طبع در آمده است.

1. Pluralism

۲. مؤسسه بیت‌الحکمة یا خانه دانش یک موسسه علمی تاریخی است که تاریخچه تأسیس آن به دوران حکومت عباسی باز می‌گردد، این مؤسسه در بخش‌های مختلفی از قبیل علوم پزشکی، فلسفه، منطق، نجوم، کشاورزی، هندسه، ریاضیات و موسیقی فعالیت می‌نمود. این مؤسسه در حال حاضر دارای بخش‌های مطالعاتی فعالی در هفت بخش شامل مطالعات اقتصادی، اجتماعی، فلسفی، اسلامی، تاریخی، حقوقی و بالاخره بخش ترجمه می‌باشد.

باگذشت یک قرن از اولین کنفرانس صهیونیستی در پازن سویس (۱۸۹۷) و گذشت پنجاه سال از برپایی کیان صهیونیسم غاصب، پی‌گیری و انجام تحقیقات، پژوهش‌ها و کاوش‌های علمی و گفت‌و شنود پیرامون پدیده شوم صهیونیسم به ویژه تحولات مربوط به آن از جمله پدیده ما بعد صهیونیسم و اهمیت تشکیک در مکتب صهیونیسم از نظرگاه پست صهیونیست‌ها و از سوی نخبگان جهان به ویژه نخبگان مسلمان گسترش قابل توجهی یافته است. از این رو از میان کاوش‌های به عمل آمده در می‌یابیم که با وجود تلاش‌های گسترده و فراوان، هنوز خزاین علمی جهان اسلام از وجود منابع و مراجع تحقیقی پیرامون موضوع مورد بحث و به طور کلی پدیدارشناسی صهیونیسم

می‌دهد. طبیعی است که تمام پدیده‌ها و حوادث مرتبط با جامعه اسرائیل، نمی‌تواند بدون ارتباط با آن ویژگی‌ها باشد.

۱. اسرائیل کشوری است که اصل تشکیل و تولد آن بر مبنای زور و خشونت و ظلم به عده‌ای دیگر بوده است.

۲. جامعه اسرائیل به شدت جامعه پسا-فرهنگی است، تعدد و تنوع اقوام و فرهنگ‌ها در آن زیاد است و گاهی این تنوع فرهنگی با تناقضات همراه است.

۳. جامعه اسرائیل، یک جامعه استیطانی است. اگر استیطان را به "وطن‌گزینی" معنی کنیم، این وطن‌گزینی در اسرائیل، در حالت حاد و بحرانی آن مطرح است، یعنی یهودیان نه فقط دنبال وطن‌گزینی که به نوعی وطن‌یابی، انتساب خود به آن وطن و اثبات این موضوع هستند.

۴. ساختار جامعه صهیونیستی از مهاجران شکل گرفته است و تاکنون بیش از ۴۰ درصد یهودیان آن در دیگر کشورها به دنیا آمده‌اند، به طور کلی یهودیان جامعه صهیونیستی را به سه بخش تقسیم می‌کنند:

الف) یهودیان شرقی

(متولدین آسیا و اروپا)

ب) یهودیان غربی

(متولدین اروپا و امریکا)

در عین موجز بودن آن از حیث شناخت مفهومی موضوع پلورالیسم و موضوع تجزیه و مفهوم کنترل اجتماعی و ارتباط آن با صهیونیسم به ویژه از حیث مرجعیت اعتقادی و دینی یهود در کیان صهیونیستی حائز اهمیت بوده و می‌تواند به عنوان یک کتاب مرجع در اختیار محققان علاقمند به تعقیب ساختار کثرت‌گرایی اسرائیل قرار گیرد.

اصولاً اسرائیل را می‌بایست تجسم بخشی از طرح صهیونیستی دانست که نهادها و ساختارهای آن در حال شکل‌گیری بوده و با وظیفه خود را به اتمام نرسانده است. بنابراین اسرائیل رژیمی سیاسی برای اسکان یهودیان است که همه ویژگی‌های مخصوص به خود را دارا می‌باشد. صهیونیسم خود را وارث چنین نهضت آزادی‌بخش قومی می‌داند و اسرائیل را ثمره و دست آورد آن برمی‌شمارد. این رژیم در ۱۴ مه ۱۹۴۸ به عنوان دولت یهود استقلال خود را اعلام کرد و با توجه به شرایط کنونی یهودیان اسرائیل خود را تنها نماینده مهاجران ندانستند، بلکه اساساً "کیان و دولت ملت یهود" می‌داند و بنابر قانون بازگشت، هر یهودی می‌تواند به مجرد مهاجرت به فلسطین تابعیت این رژیم را کسب کند.

جامعه اسرائیل دارای چهار ویژگی مهم است و همین چهار ویژگی ماهیت آن را تشکیل

ج) یهودیان رژیم صهیونیستی

(متولدین فلسطین اشغالی)

بدین سان جامعه صهیونیستی با بحران تعدد مذهبی هر یک از دسته‌جات مهاجر روبه‌رو است، ضمن آن که فرهنگ و مدنیت هر گروه مهاجر نیز به پیشرفت و تکامل جوامع اصلی آنان بستگی دارد و این خود تعدد فرهنگ‌ها را در میان این جامعه به وجود آورده است، به عبارتی دیگر شخصیت یهودیان ساکن در فلسطین از امتزاجی ناهمگون و متناقض که مابین شخصیت دون پایه و پست و شخصیت مترقی و برخوردار از فرهنگ مدنیت مدرن قرار دارد، تکوین یافته است.

از این رو مکتب صهیونیسم پس از گذشت یک صد سال از تولد آن، اینک دچار بحران شده و این بحران ممکن است به شکل یک کشمکش سیاسی-اجتماعی در داخل اسرائیل خود را نشان دهد. لذا با گذشت نیم قرن از اشغال فلسطین و تشکیل دولت اسرائیل، صحنه فرهنگی-سیاسی اسرائیل شاهد بحث‌ها و مناظراتی درباره صهیونیسم و نیز بروز پدیده‌ای در انتقاد از صهیونیسم است که محافل دانشگاهی و مطبوعاتی از آن با نام "مابعد صهیونیسم" یاد کرده‌اند.

به طور خلاصه مفهوم "مابعد صهیونیسم" عبارت از تشکیک در مکتب صهیونیسم است که تاکنون دو زمینه مهم را در

برگرفته است.

۱. بحث تاریخی و تشکیک درصحت روایت رسمی تاریخی نسبت به وضعیت فلسطین و تشکیل دولت اسرائیل.

۲. بحث جامعه‌شناسی سیاسی و تشکیک در نظام دموکراتیک حاکم بر جامعه اسرائیل هر چند "پست صهیونیسم" پدیده داخل اسرائیل است، اما این پدیده تائیراتی نیز بر یهودیان خارج اسرائیل گذاشته و روابط صمیمانه بین جوامع یهودی در خارج با دولت اسرائیل را تا حدودی خدشه دار کرده است.

در جهان عرب، بسیاری از دانشگاهیان و نخبگان فکری به این پدیده پرداخته‌اند، برخی با خوش‌بینی از این پدیده به عنوان آغازی برای پایان صهیونیسم یاد کرده و به گسترش آن امید بسته‌اند، عده‌ای دیگر نسبت به مبالغه در اهمیت این پدیده هشدار داده و ضمن کم‌اهمیت دانستن آن به جنبه‌های فریبنده پدیده "پست صهیونیسم" اشاره کرده‌اند، آنها معتقدند که این پدیده در پی حل مشکل صهیونیسم است نه مشکل فلسطین و جهان عرب. به هر حال پی‌گیری این پدیده و موضوع کثرت‌گرایی در جامعه یهودی اسرائیل و دنبال کردن نتایج آن روند مطالعه مسائل مبتلا به جامعه اسرائیل را از سوی محافل علمی، پژوهشی و اجرایی جهان اسلام به امری مهم و قابل توجه تبدیل کرده است.

کتاب "کیان صهیونیستی، کثرت‌گرایی و ابزارهای کنترلی" به طور کلی در پنج فصل و در مجموع ۲۰۱ صفحه تدوین و تحریر گردیده است.

فصل نخست این کتاب مشتمل بر مباحث مفهومی پیرامون موضوع کثرت‌گرایی و مراحل گذار از کثرت‌گرایی به تقسیم^۱ (تجزیه) و چرایی بحث پیرامون موضوع کثرت‌گرایی و بالاخره مفهوم کنترل اجتماعی می‌باشد.

کثرت‌گرایی به اعتقاد مؤلف صفتی است که بر ترکیب جمعیتی بسیاری از جوامع بشری اطلاق می‌شود و در بیشتر حالت‌های آن نتایج توسعه کولونیالی پدیدار است که سرانجام به پیدایش جوامع کثرت‌گرا^۲ می‌انجامد. این گونه جوامع از ویژگی باورهای فردی و گروهی که در مجتمع‌های محلی کوچک‌تری قرار گرفته‌اند و از فرهنگ متمایز همچون زبان و تعالی دینی برخوردارند، تشکیل می‌شود. به زعم مؤلف و با پذیرش این فرض تنها می‌توان نزدیک به ۲۰ کشور را با ویژگی تجانس فرهنگی و باورهای اجتماعی توصیف کرد، درحالی که ۴۰ درصد از کشورهای جهان بااستثنای پنج مجموعه شامل نیجریه با ۴۵۰ خرده جوامع مختلف در مقابل هند با ۳۵۰ مورد و اتیوپی با ۹۰ مورد و برزیل با ۸۰ مورد و بالاخره چین با ۶۵ خرده جوامع ناهمگون از این ویژگی با یک مورد و یا بیشتر برخوردار می‌باشند.

ریشه‌های فکری نظریه کثرت‌گرایی در این کتاب از آراء و نظریات فیرنیقال و کارلتون کون به ترتیب در مطالعات جنوب شرق آسیا و خاورمیانه مأخوذ گردیده است.

پویایی حالت کثرت‌گرایی پاسخی است که مؤلف به این سؤال اساسی که آیا گذار از تکثرت‌گرایی به تجزیه‌گرایی امری ضروری است؟ می‌دهد. دکتر حمزه با استناد به آرای موجود کثرت‌گرایی را عامل دائمی در بروز جنگ‌ها نمی‌داند بلکه این حالت و ویژگی را به عنوان مقدمه سیاسی و زیربنای جهان بینی جوامع کثرت‌گرا بر می‌شمارد که از آن به مثابه ابزاری در جهت تعامل با مشکلات ناشی از پدیده کثرت‌گرایی بهره‌برداری می‌شود. اما اگر این پویایی موجبات تغییر، دگرگونی و تحرک سیاسی جامعه را به وجود آورد و به بروز آثار سلبی سیاسی در جامعه کثرت‌گرا منجر گردید، در نتیجه گذار به مرحله تجزیه اجتناب‌ناپذیر خواهد بود.

از آنجائی که اسرائیل رژیم سیاسی برای اسکان مهاجران یهودی است از این رو با فرض قبول قومیت‌گرایی در اسرائیل می‌توان نتیجه گرفت که در آینده بروز تجزیه طلبی قومی و امکان زایش قومیت‌های جدید در درون قوم‌ها و طوائف قدیم حتمی و بروز این حالت در

1. Segmentation

2. Plural

که مفهوم واقعی امنیت در ایدئولوژی صهیونیستی عبارت از مطلق مفهوم وجود می‌باشد. ایسن تصور در واقع از کینه صهیونیست‌ها به مخالفان یهود که در فکر نابودی آن می‌باشند منشعب گردیده است. مخالفانی که دستشان در ایجاد قربانگاه‌های یهودیان در روسیه و آلمان و غیر آن آغشته است.

بنابراین اسرائیل همچنان از منازعه و درگیری رنج می‌برد. چرا که اسرائیلی‌ها در جهان تنها اشخاصی هستند که در دولت و سرزمینی زندگی می‌کنند که هرگز یارای اقرار بر ادامه زندگی فرزندان و نسل‌های آینده خود را در این سرزمین ندارند. این مهم بیانگر تهدید داخلی و خارجی است که کیان صهیونیستی را به بن‌بست کشانده است.

از اینرو ابزارهای کنترلی به هدف ایجاد شخصیت جدید اسرائیلی در پناه تمسک به مشترکات عرفی و قانونی است تا بدین‌سان جامعه اسرائیل از مخاطرات گذار از مرحله کثرت‌گرایی به تجزیه عبور کرده و در برابر مخاطرات خارجی نیز تقویت گردد.

مؤلف در فصل دوم کتاب خویش نمودارهای کثرت‌گرایی را در جامعه صهیونیستی به تصویر می‌کشد. درگفتار اول این

ساختار کثرت‌گرای اسرائیلی به اعتقاد اندیشمندان انکارناپذیر است و در صورت وقوع آن کیان صهیونیستی را با یک انفجار داخلی مواجه می‌سازد که سرانجام آن پدیدار شدن تجربه استعماری جدید در منطقه خاورمیانه خواهد بود. اما این که چه ابزاری قابلیت کنترل نظام کثرت‌گرا را در اسرائیل دارد؟ سؤالی است که می‌بایست به آن پاسخ داد. شاید بتوان گفت جدال موجود در رویه رقابتی احزاب در مقوله‌های انتخاباتی و به ویژه پیرامون مسائل امنیتی و اقتصادی اسرائیل دریچه اطمینانی برای گریز از روند تجزیه طلبی باشد!

اصولاً کنترل اجتماعی^۱ را فرایند عملیات اجرایی پیش‌بینی شده و یا پیش‌بینی نشده‌ای می‌دانند که از سوی جامعه و یا بخشی از نظام تصمیم‌گیری به منظور نظارت و کنترل رفتار افراد درون جامعه اتخاذ می‌شود که برهمگونی و هم‌آوایی آنان با اساس و نظام ترسیم شده در اداره اجتماع تأکید دارد و هدف از آن برقراری توازن اجتماعی می‌باشد. از تحلیل فرآیند عملیات کنترل اجتماعی می‌توان به مفهوم نظریه امنیت اجتماعی با اشکال مختلف آن از جمله (اقتصادی، نظامی و سیاسی) دست یافت. در حقیقت این مفهوم با مفاهیم رفاهی و رفع نیازهای مادی منطبق می‌باشد. اما امنیت در جامعه صهیونیستی از معانی مختلف نسبی برخوردار است. چنانکه یسراییل یادآور می‌شود

فصل کثرت‌گرایی دینی به همراه کثرت کتب دینی، پیامبران، فرقه‌های مذهبی و مقوله‌ ارتودوکسی و علمانی‌گرایی پرداخته شده است. گفتار دوم این فصل نیز اعتقادات مجموعه افرادی^۱ که از حیث ریشه تاریخی، فرهنگی و تمدنی و زبانی خود را مشترک فرض می‌نمایند، تشریح می‌گردد.

یهودیان غربی (اشکنازیم) و یهودیان شرقی (سفاردیم) خواستگاه اصلی جمعیت‌های کثرت‌گرای قومی شناخته می‌شوند.

با وجود جمعیت‌های غیرمتجانس و ناهمگون به همراه فاصله طبقاتی فاحش و اختلافات مذهبی فراوان این سؤال همچنان باقی است که ضوابط حاکمیت اسرائیل در پایداری نظام پلورالیستی و ممانعت از بروز تجزیه چگونه رفتار می‌نماید؟ مؤلف برای پاسخ به این سؤال تشریح فرایند کنترل اجتماعی را از دیدگاه نهادهای حکومتی توصیه می‌نماید. از اینرو مؤلف در فصل سوم به فراخور بحث نهادهای جامعه صهیونیستی را شامل نهادهای دینی، سیاسی، نظامی، اقتصادی به ویژه اقتصاد اجتماعی و بالاخره وطن‌گزینی مورد بحث و بررسی قرار می‌دهد. فصل چهارم کتاب به مباحث مربوط به ابزارهای کنترل پنهان که خارج از چارچوب مباحث نهادهای است که در دو بخش ابزار جلوگیری از نافرمانی و مصادره آثار مترتب بر نافرمانی تشریح می‌گردد.

مؤلف فصل پنجم کتاب را به تقویت نیروی کنترل مذهبی اختصاص می‌دهد. تقویت روح جمعی و عملکرد دسته جمعی با منش اعتقاد انسجام‌گرایی در مقابله با تحولات بین‌المللی به ویژه در مقابله با تهدید جهان عرب و جهان اسلام راهکاری است که کیان صهیونیستی برای حراست از دست‌آورد شوم خود اتخاذ نموده است. به عبارتی دیگر کیان صهیونیستی در پی ارائه پیش و تعریف جدید از یهودی‌گری تحت عنوان (تهویه) می‌باشد البته این تجدید نظر و تعریف جدید به اعتقاد مؤلف کتاب "کیان صهیونیستی، کثرت‌گرایی و ابزارهای کنترلی" بدون بازگشت به اصول یسودیت صورت می‌پذیرد. در یک کلام پوست‌اندازی صهیونیسم اگرچه نمایانگر راز بقای کیان مزبور می‌باشد از طرف دیگر بیانگر تضاد و تقابل درونی و بیرونی کیان صهیونیسم خواهد بود، که ناپستی از نظرگاه نخبگان جهان اسلام دور بماند.

مجتبی فردوسی‌پور

مرکز مطالعات خاورمیانه و خلیج فارس